

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНОГО РИНКУ НА ТЕРИТОРІЇ ПІДРОСІЙСЬКОЇ УКРАЇНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ. – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

І.Е. Новікова, к. е. н.

Київський національний університету імені Тараса Шевченка

Досліджується кредитна політика банківських установ та їх провідна роль у формуванні вітчизняного земельного ринку у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Постановка проблеми. Приватні господарчі основи, що почали формуватися на теренах нашої держави з часу отримання нею незалежності, стали поштовхом до постановки значної кількості питань і розв'язання багатьох проблем, які виникли у зв'язку із становленням нового соціально-економічного устрою, нових форм, методів та принципів господарювання та нових еволюційних, економічно обґрунтованих пріоритетів. Однак є ще чимало важливих завдань, які потребують вирішення. Серед найважливіших з них наразі є й формування ринку землі сільськогосподарського призначення. Подібна проблема для нашої держави не нова, вона вже мала місце у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Було набуто багатий досвід її подолання, про який варто було б пам'ятати й сьогодні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ролі банків у розвитку аграрного сектору економіки епохи вільного

підприємництва привертала увагу таких дослідників, як: Л.М. Скорнякова [1], О.В. Ходченко [2], Н.О. Проскурякова [3].

Проте, слід відзначити, що у творчому доробку як радянських вчених, так і сучасних науковців даній проблематиці належної уваги не приділено.

Мета дослідження – розгляд та аналіз проблем іпотечної кредитної політики банківськими установами у процесі формування вітчизняного земельного ринку у другій половині XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Скасування у 1861 р. кріпосного права передбачало ряд конструктивних змін і в інших економіко-політичних сферах. Зокрема, це зумовило реформування існуючої до того часу системи казенних банків, що видавали малоефективні кредити дворянам під заставу селянських душ.

Однак зазначені вище реформи мали як позитивний, так і негативний характер. Землі, яка в результаті була роздана селянам, вкрай не вистачало. Це питання особливо загострилося з роками, коли в країні стала швидко зростати чисельність населення, яка в 1835 р. становила 8,7 млн. чол., в 1880 р. – 15,7 млн. чол., а в 1897 р. – 21,2 млн. чол.. [4, с. 158]. Ситуацію ускладнював і той факт, що внаслідок реформації у 60-х рр. XIX ст. банківської системи країна була позбавлена іпотечного кредиту.

У 1883 р. з метою вирішення проблеми селянського малоземелля і необхідності формування відповідного земельного ринку було створено державний Селянський поземельний банк.

І хоч цей крок на той час був дуже прогресивним, та отримання бажаного кредиту селянами в означеному банку супроводжувалося певними труднощами й перешкодами. Позики під заставу надільних селянських земель видавалися лише у трьох випадках: 1) з метою виплати суми грошей за ділянку, яку продавали селяни-переселенці іншим селянам; 2) для доплати за ділянки, що купувалися селянами при співпраці з Селянським банком; 3) на необхідний інвентар, засоби праці та інші видатки, пов'язані з покращенням землекористування селянами даної ділянки.

На початку XX ст. у багатьох українських відділеннях Селянського банку, зокрема в Київському, найбільшим попитом користувався перший пункт даного переліку, оскільки у цей час під впливом політико-економічних чинників великого розвитку набуває переселенський селянський рух, який особливого поширення набув серед частини малоземельних селян українських губерній, зокрема й Київської. З огляду на це, передбачалося максимально спростити процес видавання кредитів селянам по третьому випадку, який звели до шести етапів: 1) подача документів до відділення банку;

2) отримання висновку місцевої землевпорядкувальної комісії про доцільність цієї застави; 3) виготовлення плану ділянки землі селянина-переселенця, що підлягає продажу; 4) оцінка земельної ділянки; 5) оформлення необхідних нотаріальних операцій; 6) призначення і видача позики [5, арк. 6-6 зв.]. Проте усі перераховані етапи отримання селянами кредиту, які, на перший погляд, не становлять нічого складного, містили різноманітні фактори, що загалом гальмували або й зовсім перешкоджали цьому процесові. Навіть найперший пункт – подавання документів – для неписьменних селян, які часто навіть не могли заповнити готові бланки, було важко подолати.

Поява більш-менш доступного земельного кредиту спричинила нове економічне лихо в процесі формування земельного ринку. Ціни на землю, які і до того постійно підвищувалися, стали просто стрімко зростати. Так, наприклад, у 1883 р. ціни на землю в Подільській губернії не перевищували 89 руб. за десятину, у 1901 р. вони офіційно (згідно з даними угод купівлі-продажу Селянського банку) становили 182 руб. за десятину, а у деяких випадках 240-271 руб. [6, арк. 88 зв.].

Висновки. Однак, незважаючи на труднощі, завдяки діяльності банківських установ в умовах становлення ринкової економіки було сформовано вітчизняний земельний ринок, розвиток якого базувався на застосуванні нових машин, технологій, добрив, що підвищувало врожайність і конкурентоспроможність продукції та сприяло нагромадженню капіталу в сільському господарстві.

Список використаних джерел

1. Скорняков Л.Н. Деятельность Крестьянского поземельного банка в Киевской губернии за 28 лет (1883-1910 гг.) / Л.Н. Скорняков. – К., 1912. – 103 с.

2. Ходченко О.В. З історії формування кредитної системи Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) / О.В. Ходченко // Історія нар. госп-ва та екон. думки України. – 2005. – Вип. 37–38. – С. 179–192.

3. Проскуракова Н.А. Земельные банки Российской империи / Н.А. Проскуракова. – М.: РОСС–ПЭН, 2002. – 518 с.

4. Прибиткова І.М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів / І.М. Прибиткова. – К.: «Артек», 1995. – 256 с.

5. Державний архів Київської області (далі – ДАКО). – ф. 1635. – оп.3. – спр.4.

6. Центральний державний історичний архів України (далі – ЦДІАУ). – ф.442. – оп.626. – спр. 20.